

כתבי האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים

החטיבה למדעי הרוח

עיונים בתרגום רב סעדיה גאון לתורה

כרך א

בראשית

מקורות ומחקרים בתחום לשונות היהודים

עיונים
בתרגום רב סעדיה גאון
לתורה

כרך א
בראשית

מאת
יהושע בלאו

האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים
المجمع الوطني الإسرائيلي للعلوم والآداب
THE ISRAEL ACADEMY OF SCIENCES AND HUMANITIES

עריכה: שגית בוטבול וטלי אמיר
הבאה לדפוס: יהודה גרינבאום
הגהה: מיה פופר

מסת"ב 8-226-208-965-978

©

כל הזכויות שמורות לאקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, תשע"ט
סדר: אירית נחום
נדפס בישראל בדפוס איילון, ירושלים

תוכן העניינים

ז	פתח דבר
ט	רשימת הקיצורים הביבליוגרפיים
יג	הסימנים המשמשים בספר
טו	הקדמה
1	בראשית

פתח דבר

תרגום המקרא המונומנטלי לערבית־היהודית של רב סעדיה גאון, ששלט ללא מצרים באחת התקופות המכריעות של התרבות היהודית, הוא, כמו רוב היצירה הערבית־היהודית, כספר חתום לרובו המכריע של העם היושב בציון, למעט חלק קטן של יהדות תימן, שעדיין קוראים אותו כפי שקראוהו אבותיהם.

כמו בתחומים כה רבים של התרבות הערבית־היהודית, את הדרך אל התרגום של רס"ג סלל לנו הרב יוסף קאפח (תרע"ה-תש"ס [1917-2000]), שהוציא ספר בן ר"ח עמודים על 'פירוש רבינו סעדיה גאון על התורה'¹ ופתח את שערי תרגומו המפואר של הגאון לפני ציבור קוראים רחב. אכן, כולנו נפעמים ומתפעלים מהיקף פועלו של הרב קאפח, שהיה מסוגל לכנס חלק כה גדול של התרבות הערבית־היהודית ולהעמידו לרשות הציבור הרחב. הוא המשיך את פעולתם של בני תיבון, שבימי הביניים אפשרו ליהודים שלא ידעו ערבית להכיר את מכמני התרבות הערבית־היהודית, ופעל ברוחו של חיים נחמן ביאליק, שחלם לראות את אוצרות עם ישראל מכונסים. ומי יגלה עפר מעיניך, חיים נחמן ביאליק, שחלמת על כינוס אוצרות תרבותנו, לראות שזכינו בכינוס חלק כה חשוב של מורשתנו בידי איש אחד!

להלן מוגשות לקורא כמה מפניני פירושו של הגאון. בהערותיי הוספתי הן על הערותיו החשובות והעמוקות של הרב עמרם קרח בפירושו 'נוה שלום', שראו אור בתאג' כתר תורה,² הן על ספרו של הרב קאפח (דבריהם העיקריים מובאים בסימן¹...). השתמשתי ככל האפשר בכתב היד החלקי הקדום של תרגום התורה שנשתמר בגניזת רוסיה, להלן כ"י פטרבורג. נוסף על כך ביססתי את הערותיי על מהדורת יוסף דרנבורג,³ על התאג', על תאג' כתר תורה ועל תאג' תורת אמת, וכן נזקקתי לעיתים קרובות לתאג' מהדורת יוסף חסיד ולתאג'ים אחרים.⁴ כמו כן השתמשתי בחיבוריו של משה צוקר 'על

1 קאפח, תורה.

2 ראה תאג' גדול.

3 דרנבורג מביא את נוסח דפוס קונסטנצין משנת ה'ש'ו ליצירה, ובהערותיו למהדורתו את גרסתו של כ"י תימני שפרטיו אינם ידועים.

4 ראה תאג'; תאג' גדול; תאג' מפואר; תאג' כ"י.

תרגום רס"ג לתורה' ו'פירושי רב סעדיה גאון לבראשית'.⁵ ואם עלה בידי להרחיב את יריעת חיבוריהם של הרב עמרם קרח ושל הרב קאפח, הרי זה שכרי מכל עמלי.⁶

ברצוני להודות מקרב לב לאקדמיה הלאומית הישראלית למדעים על פרסום הספר בהוצאת האקדמיה. תודותיי גם לידידי פרופ' סימון הופקינס על הליווי המדעי של הספר ולידידי פרופ' חגי בן-שמאי על עזרתו בהשגת התצלום של עמוד כתב היד שעל הכריכה. תודה לגב' שגית בוטבול על עריכת הספר ולצוות ההוצאה לאור של האקדמיה, ובראשו גב' טלי אמיר, על הטיפול הטוב בהבאת הספר לדפוס.

5 צוקר, תורה; צוקר, בראשית.

6 פרסמתי שני מאמרים בנושא זה: (1) 'עיונים בתרגום רב סעדיה גאון לבראשית פרקים א-יב: ספר זכרון לרב יוסף בן דוד קאפח', רמת-גן תשס"א, עמ' 309-318. מאמר זה הודפס בהרחבות אצל בלאו, בלשנות ערבית, עמ' 614-627; (2) 'עיונים בתרגום רב סעדיה גאון לבראשית פרקים יג-כ', לשוננו, עו (תשע"ד), עמ' 447-460. את שני המאמרים כללתי בחיבור זה.